

ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБІНСЬКОГО

ВАСИЛЕВСЬКА-СКУПА Людмила Павлівна

УДК 378.147.78:371.132 (043.5)

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ УМІНЬ МАЙБУТНІХ
УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ В ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ
ВОКАЛЬНО-ХОРОВОЇ ПІДГОТОВКИ

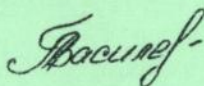
13.00.04.01.03

~~13.00.04~~ – теорія і методика професійної освіти

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня

кандидата педагогічних наук

ВІННИЦЯ – 2007

344
Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Вінницькому державному педагогічному університеті імені Михайла Коцюбинського, Міністерство освіти і науки України, м. Вінниця.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор
Щолокова Ольга Пилипівна,
Національний педагогічний університет імені
М.П. Драгоманова, кафедра фортепіанного
виконавства і художньої культури, завідувач, м. Київ

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Ростовський Олександр Якович,
Ніжинський державний університет імені Миколи
Гоголя, факультет культури і мистецтв, декан,
м. Ніжин;

кандидат педагогічних наук, доцент
Каплінський Василь Васильович, Вінницький
державний педагогічний університет імені Михайла
Коцюбинського, кафедра педагогіки, доцент,
м. Вінниця.

Провідна установа: Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих АПН
України, м. Київ.

Захист відбудеться 15 травня 2007 року о 14 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради K05.053.01. у Вінницькому державному педагогічному університеті імені Михайла Коцюбинського за адресою: 21100, м. Вінниця, вул. Острозького, 32, 2-й поверх, зал засідань.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (21100, м. Вінниця, вул. Острозького, 32).

Автореферат розіслано 12 квітня 2007 року

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

А.М. Коломієць

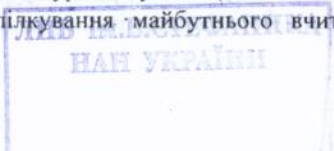
ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність і доцільність дослідження. Розбудова вітчизняної системи освіти на засадах демократизації і гуманізації актуалізує соціальне замовлення на педагогів, здатних втілювати в життя пріоритети моральності, гуманістичного світосприйняття й культури спілкування. Особливою мірою це стосується майбутнього вчителя музики, одним з визначальних професійних завдань якого є виконання соціокультурної місії провідника в опануванні безмежного світу національного і світового музичного мистецтва, збагачення на цій основі духовного потенціалу школярів. У законі України «Про освіту», Концепції виховання дітей і молоді у національній системі освіти увага, зокрема, акцентується на важливості оволодіння цінностями музичного мистецтва, національної пісенної культури, формування естетичної культури, художніх здібностей і моральних якостей особистості.

Реалізація цих завдань залежить не тільки від фахової майстерності педагога, а й від його комунікативного потенціалу. Аналіз сучасної педагогічної практики засвідчує наявність суперечностей між високим рівнем професійних знань, умінь, навичок вчителів і неспроможністю передати їх учням, невмінням залучати дітей до творчої діяльності, створювати доброзичливу атмосферу, встановлювати з ними психологічний і педагогічний контакт, керувати власним емоційним станом. Причиною багатьох проблем, котрі виникають у педагогічній взаємодії, є недостатній рівень сформованості комунікативних умінь учителя. На фундаментальній ролі комунікативних умінь у структурі педагогічної культури учителя наголошували такі науковці, як М. Букач, О. Гармаш, В. Гриньова, Т. Іванова, А. Растригіна, О. Рудницька та інші.

Проблема педагогічного спілкування дістала широке висвітлення у психолого-педагогічній літературі. Досліджувалися, зокрема, культура педагогічного спілкування й комунікативна майстерність учителя (Л. Виготський, І. Зязюн, А. Макаренко, В. Сухомлинський, К. Ушинський та ін.); зміст і структура педагогічного спілкування (Г. Андреева, Б. Ломов, С. Максименко, П. М'ясоїд, Б. Паригін, П. Петровська, В. Семиченко та ін.); психологічні механізми педагогічного спілкування (О. Головаха, Е. Коваленко, Н. Паніна та ін.); комунікативні вміння вчителя та їх структурні компоненти (В. Абрамян, О. Бодальова, Н. Бутенко, А. Годлевська, В. Кан-Калік, А. Капська, О. Леонтьєв, Л. Савенкова, Т. Фатихова та ін.).

У галузі музично-педагогічної освіти увага акцентується на різних аспектах професійного спілкування майбутнього вчителя музики: формування комунікативних якостей вчителя музики (Л. Арчажнікова, О. Апраксіна, Г. Падалка, О. Ростовський, О. Щолокова та ін.); спілкування на уроці музики (Н. Антонєць); формування досвіду художньо-педагогічного спілкування майбутнього вчителя

музики (І. Сипченко); професійне становлення вчителя в процесі спілкування з мистецтвом (В. Орлов); удосконалення вокальної підготовки студентів (Л. Василенко, О. Маруфенко); теоретичні і методичні засади диригентсько-хорової освіти у вищих навчальних закладах (Т. Смирнова); артистичні вміння (Г. Гаріпова); взаємодія диригента і хорового колективу (П. Ковалик, М. Тукмачова).

Проблема формування комунікативних умінь майбутнього вчителя музики поки що не стала об'єктом спеціального дослідження: відсутнє теоретико-методологічне обґрунтування структури комунікативних умінь вчителя музики, педагогічних умов їх формування. У професійній підготовці вчителів музики неповно використовується потенціал дисциплін вокально-хорового циклу (постановка голосу, диригування і хоровий клас), які, на наш погляд, мають значні можливості для формування комунікативних умінь студентів.

Актуальність порушеної проблеми, недостатня обґрунтованість її теоретично-практичного аспекту, а також нагальна необхідність в подоланні протиріч, що склалися між традиційною системою підготовки майбутнього вчителя музики і потребами практики, зумовили вибір теми нашого наукового дослідження – **Формування комунікативних умінь майбутніх учителів музики в процесі фахової вокально-хорової підготовки.**

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційне дослідження входить до плану науково-дослідної роботи Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського за темою «Дидактичне забезпечення якісного оновлення змісту освіти в системі педагогічної підготовки студентів педвузів III-IV рівнів акредитації (номер держреєстрації 0102U000737), Тему дисертації затверджено вченою радою Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (протокол № 10 від 23.04.2003 року), узгоджено в Раді з координації наукових досліджень в галузі педагогіки та психології в Україні (протокол № 1 від 25.01.2005 року).

Об'єкт дослідження – професійна підготовка майбутніх учителів музики.

Предмет дослідження – педагогічні умови формування комунікативних умінь майбутнього вчителя музики в процесі фахової вокально-хорової підготовки.

Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці педагогічних умов ефективного формування комунікативних умінь майбутнього вчителя музики в процесі фахової вокально-хорової підготовки.

Ми виходимо з *гіпотези*, за якою ефективність формування комунікативних умінь майбутнього вчителя музики в процесі фахової вокально-хорової підготовки значно поліпшується за таких педагогічних умов:

- стимулювання розвитку мотивів комунікативної діяльності;
- формування чітких уявлень про сутність комунікативних умінь;

- організації діалогічної взаємодії суб'єктів навчального процесу;
- збагачення естетичних ціннісних орієнтацій студентів на основі систематизації вокального й хорового репертуару.

Мета і гіпотеза дослідження зумовили необхідність вирішення таких *завдань роботи*:

1. На основі аналізу філософсько-етичної та психолого-педагогічної літератури конкретизувати сутність поняття «комунікативні вміння вчителя музики».
2. Визначити критерії, показники й рівні сформованості комунікативних умінь у студентів музично-педагогічних факультетів.
3. Обґрунтувати й експериментально перевірити педагогічні умови формування комунікативних умінь майбутніх учителів музики в процесі вокально-хорової діяльності.
4. Розробити методику формування комунікативних умінь майбутніх учителів музики в процесі вокально-хорової підготовки та експериментально перевірити ефективність педагогічних умов.

Методологічну основу дослідження становлять: теорія наукового пізнання; провідні гуманістичні філософсько-етичні, психолого-педагогічні положення про комунікацію і спілкування; теорія педагогічного спілкування; комунікативна функція мистецтва; особистісно-зорієнтований та індивідуально-творчий підходи до підготовки студентів у вищій школі.

Теоретичною основою дослідження є сучасні концепції філософії освіти (В. Андрущенко, А. Алексюк, В. Журавський, В. Кремень, В. Лутай та ін.); концептуальні положення філософії з проблеми комунікації й спілкування як морального підґрунтя для розвитку свідомості, гуманних суб'єкт-суб'єктних взаємовідносин, духовного зростання особистості (К. Апель, М. Бахтін, В. Біблер, М. Бубер, Г. Гусерль, М. Каган, В. Кульман, С. Мусатов, Л. Ситниченко, О. Сердюк, А. Ермоленко, Ю. Хабермас, К. Ясперс та ін.); принципи й методи підготовки майбутніх педагогів до професійного спілкування (Ю. Азаров, І. Бех, Н. Бутенко, Н. Волкова, В. Галузяк, Р. Гуревич, І. Зязюн, В. Каплінський, С. Максименко, Н. Мойсеюк, С. Мусатов, О. Отич, Л. Савенкова, М. Сметанський, Г. Тарасенко, Т. Щербан, Т. Яценко та ін.); сучасна теорія музично-педагогічної освіти (Б. Брилін, О. Олексюк, Г. Падалка, О. Ростовський, О. Рудницька, О. Щолокова та ін.); концептуальні положення комунікативності мистецтва (М. Каган, В. Медушевський, С. Раппопорт та ін.); питання вокальної і вокально-хорової підготовки (О. Апраксина, Л. Арчажнікова, Л. Василенко, А. Менабені, Г. Стулова, Ю. Юцевич, П. Ніколаєнко, Н. Прушковська, Л. Хлебнікова); ключові положення взаємодії диригента й творчого колективу (Л. Бернштейн, Д. Віллам, Б. Грін, П. Джуслін, В. Газінський, Г. Єржемський, С. Кондон, І. Мусін, О. Поляков, К. Пігров, К. Птіца, В. Соколов, Г. Струве та ін.).

Для реалізації завдань роботи і перевірки гіпотези використано *комплекс методів науково-педагогічного дослідження*:

– *Теоретичні*: аналіз філософської, психолого-педагогічної, мистецтвознавчої та навчально-методичної літератури з досліджуваної проблеми; теоретичне осмислення передового педагогічного досвіду з метою з'ясування сутності й структурних компонентів комунікативних умінь вчителя музики, а також обґрунтування педагогічних умов їх формування;

– *Емпіричні*: анкетування, спостереження, бесіди, тестування, усне й письмове опитування, метод експертних оцінок, ранжування, експериментальні творчі завдання для виявлення стану сформованості комунікативних умінь у майбутніх учителів музики;

– *педагогічний експеримент* застосовувався з метою перевірки ефективності визначених педагогічних умов, які забезпечують формування комунікативних умінь майбутніх учителів музики в процесі вокально-хорової підготовки;

– *статистичні методи* - з метою аналізу результатів проведеного дослідження та здійснення перевірки статистичних гіпотез.

Організація дослідження. Дослідження проводилося у три етапи – впродовж 2002-2006 років.

На першому етапі (2002-2003 рр.) проаналізовано філософську, психолого-педагогічну, мистецтвознавчу літературу з досліджуваної проблеми; сформульовано мету, об'єкт, предмет, гіпотезу, конкретизовано завдання, логіку організації дослідження; проведено констатувальний експеримент.

На другому етапі (2003-2005 рр.) здійснено формувальний експеримент, спрямований на перевірку достовірності сформульованої гіпотези дослідження.

На третьому етапі (2005-2006 рр.) теоретично обґрунтовано й практично перевірено методику, спрямовану на формування комунікативних умінь майбутнього вчителя музики, виконано аналіз і статистичну обробку результатів експерименту, визначено перспективи подальших досліджень.

Експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальна робота проводилася на базі Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, Бердянського державного педагогічного університету, Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, Вінницького обласного Інституту післядипломної освіти педагогічних працівників. На різних етапах дослідження до експерименту було залучено 322 студента, 53 науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів, 25 учителів музики.

Наукова новизна і теоретичне значення дослідження:

– *вперше* науково обґрунтовано педагогічні умови, якими забезпечується ефективне формування комунікативних умінь майбутнього вчителя музики у процесі фахової вокально-хорової підготовки (цілеспрямований розвиток комунікативної мотивації і

волових якостей студентів, чіткість уявлень студентів про сутність комунікативних умінь учителя музики, забезпечення діалогічної взаємодії, відбір і систематизація вокально-хорового репертуару);

– *визначено* критерії, показники й рівні сформованості комунікативних умінь студентів музично-педагогічних факультетів (когнітивно-інформаційний компонент: уявлення студентів про особистісну комунікативність; перцептивно-гностичний компонент: визначення рівнів сприймання і розуміння суб'єктів взаємодії; інтерактивний компонент: виявлення здатності майбутнього вчителя музики в налагоджуванні продуктивних міжособистісних та ділових стосунків з вихованцями; творчо-діяльнісний компонент: перевірка комунікативних умінь майбутнього вчителя музики в процесі музично-творчої діяльності);

– *конкретизовано* сутність поняття «комунікативні вміння вчителя музики», розкрито його зміст і структуру;

– *подальшого розвитку* набуло навчально-методичне забезпечення дисциплін вокально-хорового циклу й спеціальних методик організації та проведення педагогічної практики у загальноосвітніх навчальних закладах.

Практичне значення дослідження полягає у розробці і впровадженні методичних рекомендацій для поетапного формування комунікативної якості в майбутніх педагогів-музикантів під час занять із вокально-хорового циклу і занять із спецкурсу «Комунікативні вміння вчителя музики».

Результати проведеного нами дослідження можуть слугувати основою для розробки цілісної системи комунікативного розвитку майбутніх учителів музики. Обґрунтовані й експериментально підтверджені висновки та практичні рекомендації можуть бути використані в подальших дослідженнях формування комунікативної якості майбутніх учителів музики засобами різних навчальних дисциплін.

Результати нашого дослідження впроваджено в навчальний процес музично-педагогічного факультету Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (довідка №10/66 від 15.12.2006), Інституту мистецтв Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (довідка № 4-10/ 2709 від 20.12.2006), факультету естетичного та фізичного виховання Бердянського державного педагогічного університету (довідка № 57/1595 – 22 від 03.11.2006), Інституту мистецтв Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (довідка № 961 – 33/01 від 04.12.2006), Вінницького обласного Інституту післядипломної освіти педагогічних працівників (довідка № 843 від 15.12.2006).

Вірогідність наукових положень і результатів забезпечується: науковим, методично обґрунтованим підходом до вивчення дослідної проблеми; реалізацією комплексу взаємопов'язаних теоретичних і емпіричних методів дослідження, адекватних його об'єкту і предмету, меті й завданням; якісним і кількісним аналізом експериментальних даних і реальним позитивним зрушенням у розвитку

комунікативних умінь майбутніх учителів музики експериментальної групи.

Особистий внесок автора в опублікованій у співавторстві статті «Формування творчої особистості вчителя музики у навчально-виховному процесі: з досвіду роботи викладача» полягає в обґрунтуванні значення діалогічної взаємодії, суб'єкт-суб'єктних відносин між викладачами і студентами у формуванні творчої особистості вчителя музики під час індивідуальних занять з вокально-хорового циклу.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження обговорено і схвалено міжнародною науково-практичною конференцією «Мистецька педагогічна освіта: методологія, теорія, практика» (Київський Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, 20-21 травня 2004 року); Всеукраїнською науковою конференцією «Актуальні проблеми розвитку спеціальностей мистецького спрямування у контексті сучасної парадигми освіти» (Миколаївський державний університет 10-12 квітня 2005 року); міжнародною науково-практичною конференцією «Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми» (Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, 10-12 травня 2006 року); науково-практичною конференцією «Професійне становлення особистості: проблеми, перспективи» (Хмельницький національний університет, 2005); звітними науковими конференціями музично-педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (1998-2006 рр.); на засіданнях кафедри педагогіки, кафедри методики музичного виховання, співу, хорового диригування Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (2003-2006 рр.).

Публікації. Основні теоретичні положення і висновки дисертації відображено в 16 публікаціях, з яких 8 – статті в провідних наукових фахових виданнях з переліку ВАК України, із них 7 одноосібних, 5 тез до звітних наукових конференцій, 3 методичні рекомендації для студентів.

Структура дисертації відображає зміст і результати досліджень. Робота містить вступ, два розділи, висновки до розділів, загальні висновки, список використаної літератури, додатки. Обсяг дисертації – 244 сторінок, основний текст 192 сторінки, на 8 сторінках розміщено рисунки й таблиці. Додатки охоплюють 30 сторінок. Список літератури налічує 257 найменувань, з яких 14 – іноземними мовами.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У *вступі* обґрунтовується актуальність досліджуваної проблеми, визначено об'єкт, предмет, мету, гіпотезу, завдання й методи дослідження, окреслено методологічні і теоретичні основи дисертаційної роботи, визначено її наукову новизну, теоретичну й практичну значущість, подано відомості про апробацію і

впровадження результатів дослідження.

У *першому розділі* – «Теоретичні основи формування комунікативних умінь майбутнього вчителя музики» – проаналізовано філософську, психолого-педагогічну, музикознавчу літературу, присвячену науково-теоретичному обґрунтуванню понять «комунікативність», «спілкування», «педагогічне спілкування»; представлено систему комунікативних умінь педагога; конкретизовано сутність і структуру комунікативних умінь вчителя музики, критерії та рівні їхньої сформованості.

Спираючись на численні філософські, психолого-педагогічні наукові розробки, нами визначено пріоритети, які становлять морально-етичне підґрунтя для побудови теорії педагогічного спілкування: діалогічна міжсуб'єктна взаємодія, довіра, суб'єкт-суб'єктні відносини, повага людської гідності. Феномен «педагогічне спілкування» визначається як суттєво важлива умова формування, існування й розвитку особистості, котра становить ядро професіоналізму вчителя. З урахуванням проблем комунікативної діяльності педагога вмотивовано важливість формування його комунікативних умінь, розглянуто зміст і структуру цього поняття (В. Кан-Калік, О. Леонтьєв, Н. Кузьміна, Т. Фатихова, Н. Бутенко, Л. Савенкова та ін.).

З метою з'ясування специфіки комунікативних умінь вчителя музики в дослідженні розглянуто особливості його художньо-педагогічного спілкування з учнями і музичним мистецтвом у процесі вокально-хорової діяльності, що має значні можливості в естетично-моральному і соціокультурному вихованні дітей. На підставі музикознавчих наукових розробок з питань комунікативності музичного мистецтва та його сприйняття розглянуто, зокрема, питання взаємодії диригента і виконавців засобами знакової системи (О. Поляков); обумовлено важливість мови диригентських жестів, міміки, пантоміміки як засобів комунікативного впливу на виконавців (Д. Дженренауд, М. Малько); роль вербальних комунікативних умінь, спрямованих на усвідомлення учнями музичного повідомлення (Н. Антонєць, О. Ростовський та ін.); визначено вимоги до майстерного володіння співацьким голосом як дієвого засобу комунікативного впливу на слухачів (А. Мархлевський); аргументувалась потреба враховувати індивідуальні особливості дітей, зокрема діагностики співацького голосу (Л. Дмитрієв, Ю. Юцевич). Водночас розглядалась керівна роль хормейстера у діалоговій взаємодії виконавців з авторським задумом і слухачами на основі схеми – ланцюга музичного спілкування (П. Джуслін); виявлялись механізми комунікативного впливу тембральної палітри твору на слухацьке сприйняття, важливість наявності вокально-тембрової культури вчителя (М. Осеннева, В. Самарін та ін.) і сутність уміння оперувати тембральними барвами відповідно до його образного змісту. Морально-етичний аспект комунікативного процесу вчителя музики у вокально-хоровій діяльності з'ясовано на підґрунті поглядів

дослідників щодо психологічної взаємодії диригента з виконавцями (Г. Єржемський).

Беручи до уваги психолого-педагогічний аналіз феномену «комунікативні вміння вчителя музики», сформульовано його визначення як важливого чинника в здійсненні професійної діяльності вчителя музики, котрим визначається його здатність спілкуватися з учнями засобами музичного мистецтва, забезпечується здійснення морально-етичного впливу на особистість, формування продуктивних міжособистісних стосунків у педагогічному процесі.

Спираючись на наукове обґрунтування структурних компонентів педагогічного спілкування (Г. Андрєєва, І. Зязюн, П. Петровська, Б. Паригін, С. Максименко, П. М'ясоїд, та ін.), комунікативної функції диригента (Б. Ломов) і враховуючи специфіку музично-педагогічної діяльності, ми дійшли висновку стосовно того, що кінце необхідно розглянути систему комунікативних умінь вчителя музики в процесі вокально-хорової діяльності, зокрема, її інформаційного, інтерактивного, перцептивного та творчого блоків. Диференціацію таких умінь доцільно вважати умовною, бо на кожному етапі комунікативної діяльності фахівця реалізуються всі елементи досліджуваної нами навчально-виховної системи.

Інформаційний блок забезпечує функціонування механізму передачі й прийому навчальної інформації музично-просвітницького змісту. Це стосується вербальних комунікативних умінь: організації мовлення (вміння чітко, зрозуміло, доступно висловлювати думки, почуття, вести спілкування у формі монологу, діалогу тощо); орієнтації в ситуації спілкування (володіння професійною термінологією, вміння обирати вербальні засоби відповідно до особливостей конкретної комунікативної ситуації); організації мовленнєвого впливу на учнів (вміння переконувати їх, заохочувати, аргументувати свої думки, вимоги). Невербальні вміння: мова диригентських жестів, міміки, пантоміміки; володіння співацьким голосом; інструментальне виконання партитури.

Інтерактивним блоком забезпечується аналіз механізмів регуляції поведінки й діяльності учнів: встановлення і підтримування зворотного зв'язку в спілкуванні (пояснення вчителя, вступне слово диригента, аналіз і корекція вокально-хорового звучання відповідно до образного змісту твору); організація творчої діяльності (організація хорових колективів, малих творчих груп: дуети, тріо тощо); встановлення педагогічного контакту (побудова суб'єкт-суб'єктних, етичних взаємовідносин зі школярами, педагогічний такт, толерантність, доброзичливість).

Використанням *перцептивного блоку* в процесах виховання досягається належне сприйняття та розуміння суб'єктів взаємодії. Йдеться про вміння слухати школярів; встановлювати з ними психологічний контакт на основі (емпатії, атракції, ідентифікації себе з іншим); уміння враховувати індивідуальні особливості дітей (діагностика співацького голосу).

Застосуванням *творчого блоку* посилюється інтелектуально-творча ініціатива й артистичність студентів у галузі музично-педагогічної діяльності. Вкрай важливі артистичні комунікативні вміння вчителя (створення творчого самопочуття виконавців, психологічне налаштування учнів перед концертним виступом, володіння власним емоційним станом під час спілкування з учнями, володіння сугестивними психологічними засобами впливу на виконавців (зараження, навіювання, переконання, наслідування); керування діалоговою взаємодією виконавців з авторським задумом і слухачами (власна інтерпретація музичного твору, корекція якості вокально-хорового звучання і міміки виконавців, оперування тембральними барвами).

З метою діагностики сформованості комунікативних умінь майбутнього вчителя музики нами визначено такі критерії: *когнітивно-інформаційний критерій*, котрий виявив рівень здатності студентів проводити художньо-педагогічне спілкування з учнями в межах уроку музики і в позакласній вокально-хоровій діяльності, розвиненість їхніх вербальних і невербальних комунікативних умінь; *перцептивно-гностичний критерій*, за допомогою якого визначився ступінь сприймання й розуміння суб'єктів взаємодії, враховувались індивідуальні вокальні особливості школярів; *інтерактивний критерій*, застосування якого сприяло виявленню здатності майбутнього вчителя музики налагоджувати продуктивні міжособистісні та ділові стосунки з вихованцями; *творчо-діяльнісний критерій* відображав міру розвиненості комунікативних умінь майбутнього вчителя музики в процесі музично-творчої діяльності і виявляв рівень його готовності до виконання культуротворчої місії в загальноосвітній школі.

Констатувальний етап експерименту здійснювався за допомогою тестування, анкетування, спостереження, експертних оцінок. Оцінювання результатів, добутих за допомогою комплексу розроблених й адаптованих нами діагностичних методик дозволило виділити низку важливих недоліків, які спостерігаються в професійній підготовці вчителя музики, дало підстави виділити три рівні сформованості комунікативних умінь: високий (творчий), середній (репродуктивний), низький рівень (стереотипно-нормативний).

У студентів *високого рівня (творчого (4,1%))*: більшість комунікативних умінь проявлялися стабільно і яскраво. Вони демонстрували володіння вербальними і невербальними комунікативними вміннями, встановлювали з учнями психологічний і педагогічний контакт, організовували творчу діяльність школярів, емоційно налаштували виконавців перед виступом, володіли власним емоційним станом, використовували сугестивні психологічні засобами впливу на виконавців. *Середній рівень (репродуктивний) (43,9%)*: респонденти виявляли здатність чітко, зрозуміло висловлювати думки, почуття учням, налагоджували з ними емоційний контакт, орієнтувались в ситуації спілкування. Однак у студентів

помітно виявлялась відсутність пошукової самостійності у виборі невербальних засобів для спілкування з музичним твором, відсутні артистичні вміння. У студентів *низького рівня (стереотипно-нормативного)* (56,1%): помітний дефіцит умінь, необхідних для організації мовлення і педагогічного впливу на співрозмовника, бракує умінь встановлювати й підтримувати зворотний зв'язок у спілкуванні з музичним мистецтвом, відсутні вміння налагоджувати педагогічний і психологічний контакт з учнями, артистичні комунікативні вміння.

Добуті нами результати констатувального експерименту дозволили дійти такого висновку: процес фахової вокально-хорової підготовки студентів не спрямований на системне оволодіння комунікативними вміннями, не забезпечує якісної підготовки майбутніх учителів до продуктивної педагогічної взаємодії з учнями на уроках музики чи з виконавцями творчих колективів. Тому виникла потреба у педагогічному керівництві процесом формування комунікативних умінь студентів, обґрунтуванні педагогічних умов та методики означених умінь.

У другому розділі – «*Організація дослідно-експериментального дослідження*» – теоретично обґрунтовано педагогічні умови формування комунікативних умінь майбутнього вчителя музики, викладено методику поетапного формування комунікативних умінь і проаналізовано результати формувального експерименту. Внаслідок аналізу психологічно-педагогічної літератури й педагогічної практики з'ясовано, що формування комунікативних умінь майбутніх учителів музики можливе тоді, коли:

- важливою педагогічною умовою буде вважатись цілеспрямований розвиток комунікативної мотивації і вольових якостей студентів, котрим формується установка на художньо-педагогічне спілкування в процесі фахової вокально-хорової діяльності; в той самий час враховується специфіка взаємодії вчителя музики в процесі цієї діяльності, зумовленої зв'язком між мотивацією і волею як чинниками, ініціаторами дії і шляхом її виконання;

- іншою педагогічною умовою передбачено обов'язкову чіткість уявлень студентів про сутність комунікативних умінь вчителя музики, що підтверджується невпинним зростанням соціокультурної ролі вчителя музики як транслятора національних і світових культурних цінностей людства, розвитку духовності, художньо-естетичної культури учнів;

- третьою педагогічною умовою передбачається забезпечення діалогічної взаємодії в процесі співтворчості вчителя і студентів, передовсім комунікативних форм безпосередньої й опосередкованої взаємодії у системі викладач – музичний твір – студент;

- четверта педагогічна умова полягає у систематизації вокально-хорового репертуару, пов'язаного із залученням майбутніх учителів музики до кращих зразків музичного мистецтва, врахування їхніх індивідуальних особливостей.

Обґрунтовані педагогічні умови були покладені в основу розробки

експериментальної методики формування комунікативних умінь майбутніх учителів музики, яка передбачала три взаємопов'язаних етапи (фахово-орієнтовний, інформаційно-аналітичний, творчо-самостійний).

Основними завданнями першого – *фахово-орієнтованого* етапу, – котрий здійснювався у межах дисциплін вокально-хорового циклу (постановка голосу, диригування, хоровий клас) стали: формування первинної мотивації студентів – усвідомлення ними ролі вербальних комунікативних умінь (організація мовлення, орієнтація в ситуації спілкування, мовленнєвий вплив) і невербальних засобів комунікативного впливу в процесі вокально-хорової діяльності (володіння співацьким голосом, диригентськими жестами, мімікою, пантомімікою, виконання хорової партитури); спрямування студентів на встановлення і підтримання зворотного зв'язку у спілкуванні. Такі завдання вирішувались наступними методами: пояснювально-ілюстративним, фонетичним, «м'язового контролера», за К. Станіславським, активізації зорових, слухових і дотикових асоціацій, самоконтролю за власним відчуттям звуку у високій співацькій позиції, частково-пошуковим (евристичним), проблемного викладу навчального матеріалу; демонстрації твору за допомогою фонозапису, відеофільмів, комп'ютерних програм. Майбутнім вчителям музики надавалися зразки суб'єкт-суб'єктних відносин, діалогічного спілкування, налагодження педагогічного і психологічного контактів між викладачем і студентом.

Другий – *інформаційно-аналітичний* – етап спрямовувався на оволодіння студентами теоретичними знаннями з питань педагогічного спілкування вчителя музики, також і розвиток інформаційних, перцептивних, інтерактивних, комунікативних умінь, необхідних для успішного здійснення подальшої музично-педагогічної діяльності. Паралельно з індивідуальними заняттями з постановки голосу і диригування цей етап передбачав лекційну й семінарську форму навчання, в яких реалізувався розроблений спецкурс – «Комунікативні вміння вчителя музики». З метою набуття студентами досвіду художньо-педагогічного спілкування, формування перцептивних, інтерактивних, творчих комунікативних умінь нами застосовано такі методи роботи: розгляд проблемних педагогічних ситуацій, що виникають у процесі музично-педагогічної діяльності вчителя, застосування в процесі спецкурсу рольових ігор, соціально-психологічних тренінгів, методу «Рокіровки» Леслі Рай, моделювання художньо-педагогічного спілкування, планування творчих завдань, словесні стимулюючі методи (бесіди, дискусії), метод проективного малюнку Т. Яценко.

Третій – *творчо-самостійний етап* – передбачав використання майбутніми вчителями музики комунікативних умінь у різних творчих формах роботи, самостійне створення ними проектів власних комунікативних дій, опанування творчими комунікативними вміннями. Цей процес зорієнтовувався на втілення набутого студентами комунікативного досвіду спілкування з музичним

мистецтвом у практичній діяльності (під час проходження педагогічної практики, підготовки до державних іспитів з «Диригування» та концертно-виконавської діяльності). Перед студентами ставились завдання, які вимагали творчого застосування ними набутих знань, адекватного використання вербальних і невербальних засобів у процесі керування хоровим колективом, володіння перцептивними, артистичними комунікативними вміннями, набуття емоційного «загартування», створення творчого самопочуття виконавців. З цією метою використовувались методи, спрямовані на активізацію комунікативних умінь, пов'язаних із майбутньою вокально-хоровою діяльністю вчителя: самостійне вивчення вокальних і хорових творів, музичних казок, підготовка до святкових концертів, лекцій-концертів, створення музичних вікторин для школярів, участь у концертно-виконавській діяльності. На цьому етапі майбутні вчителі музики мали можливість відпрацьовувати певні комунікативні вміння під час виступів на конкурсах вокальної та диригентської майстерності, звітних концертах класу, академічних концертах, іспитах.

Діагностика комунікативних умінь у студентів після формувального експерименту проводилась тими самими методами, що й на констатувальному етапі дослідження. Результати підсумкових вимірювань дали змогу виявити динаміку формування комунікативних умінь майбутніх учителів музики експериментальної і контрольної груп (табл. 1).

Таблиця 1

Результати експерименту з формування комунікативних умінь у майбутніх учителів музики в процесі вокально-хорової підготовки

Рівні готовності	Контрольні групи				Експериментальні групи			
	Початок експерименту		Кінець експерименту		Початок експерименту		Кінець експерименту	
	осіб	%	осіб	%	осіб	%	осіб	%
Високий	3	7,5	4	7,5	3	7,7	9	23,1
Середній	18	45	19	50	16	41	21	53,8
Низький	19	47,5	17	52,5	20	51,3	9	23,1
Усього	40	100	40	100	39	100	39	100

Одержані результати свідчать, що за період проведення формувального експерименту в експериментальних групах суттєво зменшився відсоток студентів з низьким рівнем сформованості комунікативних умінь (з 51,3% до 23,1%). Натомість суттєво підвищилася кількість студентів з високим (з 7,7% до 23,1%) і середнім (з 41% до 53,8%) рівнями сформованості комунікативних умінь. Використання критерію Стюдента засвідчило статистичну достовірність цих змін ($\alpha=0,05$), що

підтверджує ефективність обґрунтованих педагогічних умов формування комунікативних умінь у майбутніх учителів музики в процесі вокально-хорової підготовки.

Проведене дослідження дало змогу сформулювати такі загальні **висновки**:

1. Сучасний етап розвитку вітчизняної педагогічної теорії й практики характеризується переходом до гуманістичної особистісно-розвивальної освітньої парадигми. Це суттєво змінює вимоги щодо змісту професійної підготовки майбутніх учителів музики, яка повинна об'єднувати не тільки ґрунтовну фахову компетентність, а й високий рівень культури педагогічного спілкування, здатність за допомогою комунікативних засобів регулювати міжособистісні стосунки та спільну діяльність, організовувати плідну навчально-виховну взаємодію з учнями. Результати аналізу практики підготовки майбутніх учителів музики свідчать, що традиційна організація педагогічного процесу не забезпечує формування в значній частині студентів готовності до продуктивної навчально-виховної комунікації. Виявлено, зокрема, низький інтерес студентів до художньо-педагогічного спілкування, недостатній рівень сформованості інформаційних, інтерактивних, перцептивних і артистичних комунікативних умінь. Розв'язання цієї проблеми потребує обґрунтування педагогічних умов і розробки ефективної методики формування комунікативних умінь у майбутніх учителів музики як важливого чиннику успішності їхньої професійної діяльності.

2. Унаслідок аналізу психолого-педагогічної літератури з'ясовано, що комунікативні вміння вчителя музики становлять сформовані на основі засвоєних знань, навичок і практичного досвіду способи і прийоми спілкування, спрямовані на реалізацію комунікативної функції педагогічної діяльності. Доведено, що комунікативні вміння визначають здатність учителя до спілкування з учнями засобами музичного мистецтва, здійснення морально-етичного впливу на вихованців, трансляцію їм власного досвіду художньо-педагогічного спілкування, що сприяє особистісному розвитку дітей, формуванню їхніх потреб, ціннісних орієнтацій, самосвідомості та музично-естетичної культури.

3. На підставі наукового обґрунтування структури педагогічного спілкування, врахування специфіки музично-педагогічної діяльності виділено чотири групи комунікативних умінь учителя музики: інформаційні, інтерактивні, перцептивні і творчі. Інформаційними вміннями, котрі поділяються на вербальні і невербальні, забезпечується функціонування механізму передачі й прийому інформації музично-просвітницького змісту: організація мовлення, володіння професійною термінологією, здійснення мовленнєвого впливу, володіння мовою диригентських жестів, міміки, пантоміміки, співацьким голосом, виконанням партитури. Інтерактивні вміння виявляються у встановленні й підтримуванні зворотного зв'язку в спілкуванні, в організації творчої діяльності, встановленні педагогічного

контакту з учнями, застосуванні різних стратегій і прийомів міжособистісної взаємодії. Перцептивними комунікативними вміннями зумовлюється сприйняття суб'єктів, вміння слухати співрозмовника, розуміти його внутрішні переживання і мотиви, враховувати індивідуальні особливості. Творчі комунікативні вміння об'єднують артистичні вміння (створення творчого самопочуття виконавців, психологічне налаштування учнів перед виступом, володіння власним емоційним станом, сугестивними психологічними засобами впливу на виконавців) та вміння керувати діалоговою взаємодією виконавців з музичним твором і слухачами (створення власної інтерпретації музичного твору, оперування тембральними барвами).

4. У процесі дослідження встановлено, що основними критеріями сформованості комунікативних умінь у майбутніх учителів музики є: когнітивно-інформаційний, котрий характеризує володіння студентами вербальними і невербальними засобами художньо-педагогічного спілкування; перцептивно-гностичний, яким визначається об'єктивність сприймання й розуміння суб'єктів комунікативної взаємодії; інтерактивний, що виявляє здатність майбутнього вчителя музики налагоджувати продуктивні міжособистісні й ділові стосунки з вихованцями; творчо-діяльнісний, який характеризує здатність студентів використовувати артистичні комунікативні вміння в процесі музично-педагогічної діяльності. Відповідно до розроблених критеріїв обґрунтовано рівні сформованості комунікативних умінь студентів: низький – рівень комунікативної індіферентності, середній – комунікативної грамотності, високий – комунікативного професіоналізму.

5. Доведено, що значний потенціал щодо розвитку комунікативних умінь у майбутніх учителів музики мають дисципліни вокально-хорового циклу (постановка голосу, диригування, хоровий клас). Експериментально встановлено, що ефективність формування комунікативних умінь у майбутніх вчителів музики залежить від створення у процесі їхньої вокально-хорової підготовки таких педагогічних умов: стимулювання розвитку мотивів комунікативної діяльності; формування у студентів чітких уявлень про сутність і структуру комунікативних умінь; організації діалогічної взаємодії суб'єктів навчального процесу; збагачення естетичних ціннісних орієнтацій студентів на основі систематизації вокального й хорового репертуару.

6. З'ясовано, що формування комунікативних умінь майбутніх учителів музики доцільно проводити послідовно за такими етапами: *фахово-орієнтованим*, що формує установку студентів на розвиток вербальних і невербальних комунікативних умінь, інтерес до питань художньо-педагогічного спілкування вчителя музики; *інформаційно-аналітичним*, яким передбачається оволодіння теоретичними знаннями з питань спілкування вчителя музики і вдосконалення студентами власних комунікативних умінь; *творчо-самостійним*, зорієнтованим на втілення набутого

студентами комунікативного досвіду спілкування у практичній діяльності: самостійне вивчення музичних творів, участь у концертно-виконавській діяльності, в творчій роботі з учнями під час педагогічної практики.

7. Педагогічний експеримент підтвердив ефективність розробленої на основі обґрунтованих педагогічних умов методики формування комунікативних умінь майбутніх учителів музики у процесі їх фахової вокально-хорової підготовки. У студентів експериментальних груп, на відміну від контрольних, відбулися статистично значущі позитивні зміни в рівнях сформованості комунікативних умінь. Значна кількість студентів (23,1%) досягла найвищого рівня сформованості комунікативних умінь. З 41% до 53,8% зросла кількість студентів, яким властивий середній рівень сформованості комунікативних умінь. Водночас зменшився відсоток студентів з низьким рівнем сформованості комунікативних умінь (з 51,3% до 23,1%). Загалом, одержані результати підтвердили істинність висунутої нами гіпотези.

Виконане дослідження, певна річ, не вичерпує всіх аспектів розглядуваної проблеми. Перспективними є такі напрями подальшої роботи з досліджуваної нами проблематики: формування комунікативних якостей майбутнього вчителя музики засобами інструментальної підготовки; подальша розробка цієї проблеми на матеріалі музикознавчих дисциплін; з'ясування психолого-педагогічних механізмів комунікативності вчителя музики в процесі вокально-хорової діяльності.

Основний зміст дослідження відображено в таких публікаціях автора:

Статті у фахових виданнях

1. Василевська-Скупа Л.П. Особливості формування творчих здібностей майбутніх учителів музики у вокальному класі // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. Зб. наук. праць. – Київ-Вінниця, 2003. – Вип. 3. – С. 307-310.
2. Василевська-Скупа Л.П. Комунікативність як інтегральна якість педагогічної культури майбутнього вчителя музики // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова. – Серія: Теорія і методика мистецької освіти: Зб. наук. пр. – К.: НПУ, 2004. – Вип. 1. – С.188-194.
3. Василевська-Скупа Л.П. Психолого-педагогічні засади професійного спілкування майбутнього вчителя музики // Науковий вісник Миколаївського державного університету: Зб. наук. пр. – Миколаїв: МДУ, 2006. – Вип.12. – С.133-140.
4. Василевська-Скупа Л.П. Музичне сприйняття в системі розвитку комунікативної якості // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: Зб. наук. пр. /

- Редкол.: І.А.Зязюн та ін. – Київ-Вінниця: ООО Планер. 2005. – Вип. 8. – С. 225-229.
5. Василевська-Скупа Л.П. Діагностика формування комунікативних умінь майбутнього вчителя музики в процесі вокально-хорової підготовки // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми / Зб. наук. пр. – Київ – Вінниця: ООО Планер, 2006. – Вип.11. – С. 258-264.
6. Василевська-Скупа Л.П. Педагогічні умови формування комунікативних умінь майбутнього вчителя музики // Дидактика професійної школи: Зб. наук. праць – Київ – Хмельницький, 2006. – Вип. 4. – С. 213-217.
7. Василевська-Скупа Л.П. Комунікативний аспект фахової вокально-хорової підготовки майбутнього вчителя музики // Теорія і практика управління соціальними системами: щоквартальний науково-практичний журнал. – Харків: НТУ ХПІ. – 2006. – № 3. – С. 47-55.
8. Прушковська Н.Н., Василевська Л.П. Формування творчої особистості вчителя музики у навчально-виховному процесі: з досвіду роботи викладача // Творча особистість вчителя: проблеми теорії і практики: Зб. наук. пр. / Ред. кол. Гузій Н.В. та ін. – К.: НПУ, 1999. – Вип. 3. – С. 280-286.

Методичні матеріали

9. Василевська Л.П. Регістри жіночих та чоловічих голосів // Вокальні технічні уміння у професійній підготовці вчителя музики: Метод. реком. – Вип. 1 / За ред. В. Бриліної. – Вінниця: ВДПІ, 1997. – С. 6-8.
10. Василевська Л.П. Розспівування як процес розвитку співочого голосу // Вокальні технічні вміння: Метод.реком. – Вип. 2 / За ред. В. Бриліної. – Вінниця, ВДПІ, 1999. – С. 23-25.
11. Василевська Л.П. Народні пісенні традиції в формуванні вокальної культури студентів // Вокальні технічні вміння методичні рекомендації професійній підготовці вчителя музики: Метод. реком. – Вип. 3 / За ред. В. Бриліної. – Вінниця, ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 2001. – С. 24-26.

Інші матеріали

12. Василевська Л.П. Дитячий фольклор як невід'ємна частина практичної педагогіки народу // Наукова конференція викладачів та студентів музично-педагогічного факультету: Зб. наук. пр. / За ред. А. Завальнюка. – Вінниця: ВДПУ, 1998. – С.14-17.
13. Василевська Л.П. Зберігання й розвиток голосу в комплексній програмі музично-естетичного виховання // Матеріали звітної наукової конференції викладачів та студентів. – Вінниця: ВДПУ. – 1999. – С.21-23.

14. Василевська Л.П. Штрихи та акцентуація в роботі над розвитком голосу // Збірник матеріалів звітної наукової конференції викладачів і студентів музично-педагогічного факультету / За ред. А. Завальнюка. – Вінниця: ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 2000. – С. 46-47.

15. Василевська Л.П. Розвиток творчого потенціалу майбутнього вчителя музики у класі постановки голосу // Зміст і форми організації позакласної музичної діяльності школярів. Зб статей. – Вінниця: ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 2003. – С. 38-42.

16. Василевська-Скупа Л.П. Інтегральні якості педагогічної культури майбутнього вчителя музики // Наукова конференція викладачів і студентів музично-педагогічного факультету. – Вінниця: ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 2005. – С. 8-12.

Анотації

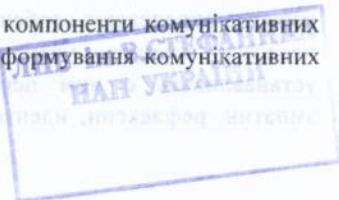
Василевська-Скупа Л.П. Формування комунікативних умінь майбутніх вчителів музики в процесі фахової вокально-хорової підготовки. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, Вінниця, 2007.

У дисертації конкретизовано сутність і з'ясовано структуру комунікативних умінь вчителя музики, визначено їхні компоненти, критерії та рівні сформованості у студентів-музикантів. Доведено залежність ефективності формування комунікативних умінь майбутніх учителів музики в процесі вокально-хорової підготовки від впровадження педагогічних умов, що передбачають стимулювання розвитку мотивів комунікативної діяльності; формування чітких уявлень про сутність і структуру комунікативних умінь; організацію діалогічної взаємодії суб'єктів педагогічного процесу; збагачення естетичних ціннісних орієнтацій студентів на основі систематизації вокального й хорового репертуару.

Розроблено методику поетапного формування у майбутніх учителів музики комунікативних умінь, кожен етап якої передбачає реалізацію специфічних завдань і використання відповідних форм, методів і прийомів підготовки студентів до професійного спілкування.

Ключові слова: комунікативні вміння, структурні компоненти комунікативних умінь, вокально-хорова підготовка, педагогічні умови формування комунікативних умінь.

Василевская-Скупая Л.П. Формирование коммуникативных умений будущих учителей музыки в процессе специальной вокально-хоровой подготовки. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. – Винницкий государственный педагогический университет имени Михаила Коцюбинского, Винница, 2004.

Диссертация посвящена проблеме формирования коммуникативных умений будущих учителей музыки в процессе их специальной вокально-хоровой подготовки.

На современном этапе общественного развития одной из основных целей в сфере образования является формирование педагогической культуры будущего учителя музыки, в частности его стержневого компонента – коммуникативности. Изучение состояния исследуемой проблемы свидетельствует о том, что внимание преподавателей и студентов музыкально-педагогических факультетов в основном направлено на становление профессионального мастерства будущего учителя музыки. В то же время практический опыт педагогов подтверждает необходимость формирования коммуникативных умений будущего учителя, способствующих эффективному общению с учащимися на уроке музыки и исполнителями творческих коллективов во время внеклассной воспитательной работы.

В диссертации проанализированы философский, психолого-педагогический и музыковедческий аспекты проблемы коммуникативности, общения, педагогического общения, музыкальной коммуникации, взаимодействие дирижера с исполнительским коллективом. На основании этого установлено, что коммуникативные умения будущего учителя музыки определяют способность к общению с учениками средствами музыкального искусства и обеспечивают морально-эстетическое воздействие на личность.

В исследовании определены структура, основные показатели и уровни коммуникативных умений будущих учителей музыки. Структурными компонентами являются информативные умения, предусматривающие функционирование механизма передачи и приема информации музыкально-просветительского содержания. Это вербальные и невербальные коммуникативные средства: владение профессиональной терминологией, певческим голосом для демонстрации вокально-хоровых произведений, языком дирижерских жестов, мимикой, пантомимикой, исполнением партитуры. В то же время успех взаимодействия партнеров зависит и от перцептивных умений, которые определяют особенности их восприятия и взаимопонимания. Это умение педагога слушать ученика, учитывать индивидуальные его особенности, устанавливая с ним психологический контакт на основании механизмов: эмпатии, рефлексии, идентификации. Интерактивные коммуникативные умения

определяют уровень организации взаимодействия учителя с учениками. Данный компонент предусматривает установление и поддержку прямой связи в общении, умение заинтересовать детей к участию в творческих коллективах, педагогический контакт на основании субъект-субъектных отношений. Творческие умения объединяют комплекс артистических умений (владение собственным эмоциональным состоянием, умение создать творческое самочувствие коллектива, психологический настрой учеников перед выступлением, владение суггестивными навыками) и руководство диалогическим взаимодействием исполнителей с авторской идеей и слушателями.

Теоретически обоснованы и экспериментально проверены педагогические условия, способствующие формированию коммуникативных умений будущих учителей музыки: целенаправленное развитие коммуникативной мотивации и волевых качеств студентов-музыкантов; четкое осознание студентами сущности коммуникативных умений учителя музыки; обеспечение диалогического взаимодействия в процессе общения преподавателей и студентов; отбор и систематизация вокально-хорового репертуара.

Экспериментальная методика по формированию коммуникативных умений ориентировалась на проверку изложенных выше педагогических условий, способствующих эффективности этого процесса и предусматривала создание специально организованной творческой учебной деятельности в процессе занятий по вокально-хоровому циклу (постановка голоса, дирижирование, хоровой класс) с помощью системы учебных, творческих заданий и спецкурса. Этот процесс состоял из трех этапов, каждый из которых сопровождался определенными целями, заданиями, соответствующими формами и методами организации учебной деятельности.

Результаты исследования убеждают в том, что процесс формирования коммуникативных умений имеет положительную динамику. Сравнительный анализ показателей констатирующего и формирующего экспериментов показывают, что студенты экспериментальных групп значительно усовершенствовали свои коммуникативные умения, развили способность использовать их в новых ситуациях, находить оригинальные способы решения коммуникативных проблем учителя-музыканта.

Ключевые слова: коммуникативные умения, структурные компоненты коммуникативных умений, вокально-хоровая подготовка, педагогические условия формирования коммуникативных умений.

L.P.Vasylevska – Skupa. Formation of communicative skills of future music teachers in the process of vocal and choral work. – Manuscript.

The dissertation on receiving the scientific degree of the Candidate of Pedagogical Sciences in the speciality 13.00.04 – Theory and Methodology of Professional Education. – Vinnytsya State Pedagogical University named after Mykhailo Kotsyubynskyi, Vinnytsya, 2007.

– The thesis defines the essence and interprets the structure of the music teachers' communicative skills, defines their components, criteria and levels of their formation in students – musicians. It is proved that efficiency of communicative skills, formation of future music teachers in the process of vocal – choral training depends on introduction of pedagogical conditions that provide stimulation of the development of communicative activity motives; formation of definite and clear notion about the essence and communicative skills motives; formation of definite and clear notion about the essence and communicative skills structure; arrangement of dialogic subject interaction of pedagogical process; enrichment of students' aesthetic value orientations on the basis of systematization of vocal and choral repertoire.

– The methods of phased communicative skills formation of future music teachers are elaborated, each stage of which foresees realization of specific tasks and use of respective forms, methods and techniques of students' training for professional intercourse.

Key words: communicative skills, structural components of communicative skills, vocal – choral training, pedagogical conditions of the development of communicative skills.

Підписано до друку 6.04.2007 р. Формат 60×90/16.
Папір друкарський. Гарнітура Times New Roman.
Друк різнографічний. Ум. Друк. Арк. 0,9.
Наклад 100 прим. Зам. № 27

Виготовлено з оригіналу-макету в Вінницькому державному педагогічному університеті
імені Михайла Коцюбинського. 21100, м. Вінниця, вул. Острозького, 32

4809.404

АВ 72.426

Лист.

2007 ОН

Мист